

ŽVAIGŽDĖ = The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3654 RICHMOND STREET, PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$8.00, SINGLE COPY 50c.

Rugpiutis m. -- August, 1942

IS „ZVAIGZDES“ ARCHYVU.

Miss Tattler's Notes on Kullin's Journal

Primo Kullin's Last Voyage

PRANAČIU JULES

Mūsų Tautinės Sąmonės ir Kultūros Bruožai

(PIRM VALANČIAUS VYSKUPAVIMO.)

"Pabaigoje XVIII-ojo amžiaus Lietuvos viešpatystė puolė, bet lietuvių tauta, nors baisiai nuskriausta ir amžių bėgyje daugiaus kaip per pusę sumažinta, nežuvo. Viešpatystė tai ne tauta. Viešpatystė yra tik tautos įstaiga, be kurios tauta gali ilgai gyventi, daigi augdama ir stiprėdama. Tautą galime pavadinti sudėtine esybe, su savo papročiais, kalba, dvasios turtu, savo sąmoninga dvasia, kuria ji jaučiasi skirtina nuo visų kitų panašių žmonijos grupių. Viešpatystės yra kaip ir tautos namai; be jos tauta, tankiai turėdama ginti savo gyvastį, sunkiai gali nuveikti ką nors naudingo žmonijos labui. Tautos gyvastis apsireiškia ir užsilaiko jos tradicijose, kurios savo eile tvirčiausiai užsilaiko tautos kalboje ir aiškiausiai apsireiškia tautos literatūroje. Užlaikiusi savo kalbą, prie to ir turinti savą literatūrą, jokia tauta negali būti priskaityta prie mirusių...

Lietuvos didžių kunigaikščių kanceliarijoje buvo vartojama lotynų kalba susinešimams su Vakarų Europa, slavų cerkvinė su rusų kunigaikščiais. Pirmos knygų spaustuvės atsirado prie augštesniųjų mokyklų. Pirmoji tokia mokykla įkurta Lietuvos teritorijoje, tai Karaliaučiaus universitetas (1544) Lietuvos Dr. Rapagelionis buvęs vienu uoliausių jo į-

kurėjų". Taip anuomet Dr. Jusaitis įrodinėjo Versailles'o Talkos Konferencijos atstovams iš Jungt. Valst. (Wilsonui ir kt), kad Lietuvių tauta, nors sunkiausiose gyvenimo sąlygose per šimtą metų vargusi, išlaikė savo tautinę sąmonę, gyva buvo ir kaip tokia turi teisę atgauti savo nepriklausomybę tobulesniame tautų susitvarkyme (ž. The History of the Lithuanian Nation", Chapt VI).

Lietuvišką tų istorijos knygelių leidinį gerb. autorius buvo paskyręs įkurimui savo giminių, mano brolio, a. a. kun. Justino Pranaičio stipendijai

Kadgi mūsų visuomenė nelabiausia mėgsta pirkti geresnes ir rimtesnes knygas, tad ir tos istorijos knygos jokio pelno neatnešė ir stipendijos fondo įsteigimas paliko vieną pia desideria. Dar sunkiau buvo su anglų kalbon tų knygų vertimu, išleistu autoriaus ir paties vertėjo (Kun. A. Miluko) lėšomis. Apie tukstantį egzempliarų reikėjo patiems leidėjams savo lėšomis išsiuntinėti Amer. Jungtinėse Valstybėse ir kitose šalyse diplomatams bei aukštesniems valdininkams. Likusius porą tukstančių prisiėjo paaukoti Amerikoje Šv. Kazimiero vienuolijai ir Lietuvos Universitetui Kaune. Moksleiviai pardavę tų knygų keletą šimtų apsprendė (savaliai), būk jiems patiems pašalpa reikalingesnė negu stipendijos fondui. Kaip "Motinėlės" draugijos keli tukstančiai taip ir čia keletas šimtelių vėjais nuėjo. Vėjų gi nesugaudysi — taip seniai kalbama. Konstatuodama stipendijos nepasisekimo faktą, jaučiu savo pareigą tamti ačiu gerb. leidėjams už jų gerus žorus.

Kun. A. Jusaičio sąrašas lietuviškų leidinių čia žymiai papildytas, ypač pasiremiant S. Baltramaičio 1892 m. bibliografijos leidiniu, taipgi iš kitų šaltinių surinkta medžiaga.

NB. Čia pažymėta tik svarbesniųjų mūsų raštų leidiniai.

1545 metais Karaliaučiuje atspausa du pirmuoju prūsų katekizmu. 1547 metais irgi Karaliaučiuje Ragainės evangelikų pastorius Mosvidijus išleido Linterio katekizimą išvertęs jį lietuvių kalbon. 1892 m. "Varpo" 4—5 numerį plačiai aprašyta šitos "seniausios lietuviškos knygos". Antgalvis jų: Catechismus musa Prasty szadei, Makslas skaitima raschta ir giesmes del kriksczianistes bei del berne-liu iaunu nauiey sugulditas. Karaliauceziui VIII diena Menses Sausia Metu usz gimima Dieva MDXLVII, psl. 79". Raidės gotiškos. Ant antros titulo pusės lotyniškai eilios: Ad Magnum Ducatum Lituaniae. Toliaus ant 5 puslapių lotyniška prakalba, o ant kitų 5 puslapių lietuviška prakalba: "Kni-gieles Paczias byla Letuuinikump Jr Szemaicziump." Rašytojas Martynas Mažvydis buvęs vienas iš aštuonių stipendistų, kuriems Albrechtas Branderburgiškis įtaisė lietuvišką alumnatą prie neseniai įkurto Karaliaučiaus Universiteto. Pabaigęs mokslus (1549) Mažvydis paskirtas Ragainės klebonu, mirė 1562 metais. Šitą pirmųjų lietuvių kalba spausdintų knygų vieną egzempliorių galima matyti Karaliaučiaus Universiteto knygyne.

1589 m. Bretkunas atspausdino Karaliaučiuje knygas. "Giesmes Duchauanas, isch wokischka ing Lietuwischka lieszuwi, per nekurius Plebonus Herecegistes Prusu, pergulditas". 1591 m. irgi Karaliaučiuje atspausa "Postilla tata est trumpas ir prastas Ischguldimas Evangeliu, sakamuiui Basznioioie Krikschezionischkoie.. per Joną Bretkuna Lietuwos Plebona" Bretkunas mirė 1602 m.

1595 m. Žemaičių vyskupijos kanauninkas kun. Mykolas Daukša atspausdino Vilniuje savo verstą jėzuito Ledemos katekizimą. Titulas sulyg Baltramaitį: "Mokslas kiek-wienam krikscziouiui priwalvs. Paraszitas per D. Jakuba

Ledesma Theologa Societatis Jesu. Ižgulditas iš Liežuwio Łąkiszko ing Lietuwiszka per kuniga Mikoloju Dauksza. Wilniuje 1595. Antra kartą atspaustas Wilniuje 1605 m.

1595 m. Wilniuje atspausta: "Trumpas budas pasisakimo arba išpažinimo Nuodemiu. Drin tu kurie dažnai war-toia tu Sakramentu. Yž łąkiszko ant Lietuwiszko pergul-ditas. Wilniui Meatsusae 1595. Sulyg Prof. E. Volterį tą retenybė buvus Wilniaus Muzėjuje.

1598 m. Wilniuje atspausta lenkiškai lietuviškas kate-kizmas po antrašu: "Polski z Litewskim Katechism ir tt. (ž. Baltramaitį l. 3) ..Nakladem Jego Mosci Pana Malche-ra Pietkewicza Pisarza Ziemskiego Wilenskigo" Tųjų knygelių egzempliorius užlaikytas Danzigo miesto biblio-tekoje.

1599 m. tas pats kunigas Daukša išleido irgi Wilniuje pamokslų knygas. Antrašas jų: "Postilla Katolicka, tai esti Ižguldimas Ewangeliu kiekvienos nedelios ir szwęntes per wisus metus, per kuniga Mikaloju Dauksza, kanaunika Me-dniku iš łąkiszka perguldita. Wilniui."

1629 m. Jezuitų Vienuolijos kunigas Kostantas Širvy-das, Wilniuje atspausdino savo pamokslus lietuvių ir lenkų kalboje. Antrašas: "Punkty kazan od Adwentu až do Pos-tu, Litewskim językiem z wytlumaczeniems na Polskie, przez ks. Szyrwida. Wilno." Sekančiais bene (1630) me-tais kun. Širvydas atspausdino lietuvių kalbos žodyną. Tų didės retenybės knygų vieną egzempliorių iš "Žvaigždės" archyvo kun. A. Milukas įteikė per vyskupą P. Bučį Ma-rijonų knygynui Mariampolėje. Širvydas mirė 1631 m. Šir-vydo pamokslų knygos susilaukė kelių leidimų. Jo lietuvių kalbos gramatika, lotyniškai parašyta ir užvardinta "Cla-vis linguae lituanicae" dingusi. "Pastebėtinas dalykas, kad

lietuviška kalba pirmutinių spaustų knygų, kaip Karaliaučiuje taip Vilniuje, yra tobula gramatiškai, frazeologijoje, pririnkime atsakančių supratimams žodžių, reliatyviai laisva nuo barbarizmų, su nustatyta ortografija, juog išrodo, kad lietuvių kalba kokį šimtą metų prieš tai būtų buvusi vartota literaturoje". *)

1638 m. I. Jachnowicz išleidęs lietuvių kalboje (su lenkų antrašu) Mowy Katechizmowe. 1639 m. Sulyg Jocher'į (N4457) ir Karłowicz'ų Vilniuje atspausta K. Širvydo pamokslai Visų metų nedėldieniams. To paties kun. Širvydo "Punktay Sakymu (Punkty Kazan) antru kartą atspausti 1644 irgi Vilniuje.

1653 m. Danielius Kleinys (Cleinij), Tilžės evang. kunigas, filozofijos magistras, išspaudino Karaliaučiuje pirmutinę lietuviškos kalbos gramatiką, parašytą lotyniškai.

1657-66 m. Kedainių kalvinų sinodas spausdino Londone taip vadinamą "Chilinskio biblija", kuri liko nepabaigta ir pačios spaustuvės tapo beveik visas spaudimas sunaikinta. Viena jos kopija buvo Peterburgo katalikiškos dvasiškos Akademijos knygyne.

1660 m. I. Jachnowicz išleidęs lenkų lietuvių kalba Vilniuje "Piesni Duchowne po polsku ir po litewsku. 1668 m.," tos giesmes išleista Vilniuje antru kartu su antrašu: „Cantillenaes spirituales polonice et lithuanice".

1677 m. Vilniaus jėzuitai išleidę knygas: "Trumpas mokslo krikščezioniszko surinkimas nuog Roberto Bellarmino Kardinolo paraszytas. Vilnae."

*) Lietuvių Tautos Istorija ir Dabartiniai siekiniai tautišku atžvilgiu" Kun. A. Jusaitis I—58.

1701 m. Karaliaučiuje išėjo Naujo Instatymo šventraštis po antgalviu: "Naujas Testamentas lietuviszkas, su didžiu dabojimu perguldijtas ir Lietuwnikams tiek Karalijs-teje Prussos tiek ir didžioje Lietuwoje ant iszmanimo sudawaditas nuog czyrū Lietuwnikū. Su prakalba ape perguldimus sz. Raszto ing kalbas kiekvienai giminei prigimtas Bernhardaus von Zanden. Iszspaustas nug Potamkų Reuzneraus."

1705 m. Vilniuje išspausa pas jėzuitus "Ewangelie Polskie i Litewskie". Tai buvęs geriausias lietuviškas vertimas. Perspausdinta vėliaus 1731, 1750 ir 1803 metais.

1780 m. 18 d. vasario mirė Kristijonas Donelaitis, "Metų Laikų" poemos autorius.

1790 m. Drazdawskis A. (kun. Strazdelis) "Spasabas giedoima nobažnai miszes szwėtas etc. su prideimu nekurriu giesmiu. Metas po užgimimo Kristaus Pono 1790. Wilniuje. Spaust. Akad."

1794 m. "Kozonius Kuniga Mikola Karpawiczės Wisкупа Wilniaus ant gailinga atprowijma pagraba etc. Wilniuj bažniczioje S. Jona sakitas d. 20 Karwelia, 1794."

1794 m. "Nug Wiresnibes Didelos Kunigayksztistes Lietuwos. Dotas Wilnoy unt suserinkima Rodos dieno 15 Menesio Moja, Metu 1794."

1796 m. "Mokslas skaytima raszta lietuw. d. wayku. Wilna druk Akad."

1799 m. "Mokslas diel mažu wayku. Wilniuj 1799."

1801 m. "Naudingos Biezu knygelės., raszytos nuo D. G. S. Prekulėj. Karalaucezeje. 1801"

1801 m. Varšavoje atspausa "O litewskich ir polskich prawach, ich duchu, źródłach, związku etc." Tado Čackio 2 tomuose. Indomią tų knygų recenziją, kupiną žinių apie Lietuvos valstijos žemes randame 1891, "Varpo" Nr. 3.

1802 m. "Ugnes Knigeles arba trumpas pamokslas kas žmonem wertaj daryti puolas pirm ugnęs etc. Iszrasze Jonas Wangys ir apskelbė Karalauczuje."

1803 m. Vietoje buvusios Akademijos įkūrta Vilniaus universitetas, tebebuves iki 1832 m., kuris per "daugybę aukštesniųjų ir pradedamųjų (parapinių) mokyklų plačiai varė Lietuvoje švietimo darbą. Tiesa, apie ateitį svajodami, Lietuvos bajorai neskyrė jos paprastai nuo lenkų ateities, Vilniuje išbujojo lenkų literatūra, bet visas tas judėjimas.. persiėmė tam tikros lietuviybės, kuri ir yra nustačiusi to judėjimo žymiausias ypatybes, suteikusi jam tuo budu istorijoje garsų vardą". Sk. M. Biržiškos "Svetimos kalbos lietuvių rašto istorijoje". Tas pats autorius savo knygutėse "Lietuvių literatura Vilniaus Universiteto metu", rašo: Inkurus Vilniaus Universitetą Lietuvos praeities tyrinėjimas gavo svarbų mokslo centrą... Vilniaus mokslininkai ypač tyrinėjo Lietuvos praeitį. Ar tai aiškindami visuotinąją istoriją (Levelis), ar civilinį kodeksą (Danilavičius), ar diplomatiją ir statistiką (Onacevičius), Vilniaus istorininkai turėjo progos kelti Lietuvos istoriją, raginti jaunos klausytojus prie jos tyrinėjimo... Mokslo ištroškusi jaunuomenė.. Vieni mėgino patys šį tą istorijos srityje nuveikti, kiti stengėsi bent kiek mokslininkams padėti, suveždami iš vienuolynų, klebonijų, dvarų visokių senraščių... Tokioje atmosferoje gyveno ir mokėsi genialūs A. Mickevičius, J. A. Krašauskas, M. Balin-

skis, L. A. Jusevičia, Simanas Daukantas, Motiejus Valančius, Simanas Stanevičia, Kajetonas Nezabitauskas, Maurikis Griškevičia ir tiek kitų! (l. 15—16)

1804 m. Vilniuje pradeda eiti lenkų kalba literatūros laikraštis: "Tygodnik Wilenski". A. Edv. Odyniec., Ad. Mieckevičiaus draugas ilgą laiką buvo jo vyriausiu šulu.

1814 m. "Giesmes Swietiszkas ir Szwintas sudietas par kuniga Untana Drazdawska. Wilniuy Drukarnioy kunigu Missionoriu 1814." Šitas knygeles perspausdino Šenadoryje 1908 m. kun. A. Milukas, palikdamas jų originalę kalbą ir statrašą ir pridėjęs antoriaus paveikslą ir biografiją, sulig kun. Katelės lenkų laikraščiuose ir 1883 m. "Aušroje" paskelbtąjį raštą.

1814 m. "Kudikiu Pritelius, Knygeles Szuilokams ant gero suraszytos... Karalauczujė."

1815 m. Vilniaus Universiteto pakviestas į pasaulinės istorijos profesoriaus padėjėjus Joachimus Lelewel pradeda savo darbuotę tarp Lietuvos besimokinančios jaunuomenės Vilniuje. Inkurdamas naują laikraštį "Tygodnik Wilenski", jis patraukia į literatinį ir kultūros darbą ir visos Lietuvos pažangesnius bajorus.

1816. Žemaičių Vyskupas Giedraitis atspausdino Vilniuje savo Naujo Instatymo Rašto šv. vertimą: "Naujes istatimas Jezusa Chistusa Wieszpaticius musu lietuwiszku lezuwui iszgulditas par Jozapa Arnulpa Kunigaikszi Giedrajti, wiskupa Žemajeziu, zenklininka S. Stanislowa". 1906 m. tos knygos buvo perspausdintos Šenandoryje, Pensylvanijoje, Žavigždės spaustuvėje, pakeitus originalį statrašą į dabar vartojamąjį ir pridėjęs kun. A. Staniukyno parašytus trumpus komentarus.

Tais pačiais 1816 m. profesorius Reza atspausdino Karaliaučiuje sulig Luterio vokiškąjį tekstą visą Šventraščių: "Biblia tai esti wisas Szwentas Rasztas, Seno ir Naujo-Testamento pagal wokiszka perstatima A. Mertina Luteraus etc..."

1818 m. Prof. D. L. J. Rhesa atspausdino Karaliaučiuje Kristijono Donelaičio iki tol rankraštyje tebetunojusią poemą... "Metų Laikai", po antrašu: "Das Jahr in vier Gesaengen, ein laendliches Epos aus dem Lithauishen des Christian Donaleitis... etc."

Irgi 1818 m. kun. A. Strazdelis "Pulkim ant Kelių" giesmės autorius Vilniuje atspausdino knygeles užvardintas: "Pamokslas krikščionizmas isz wales Klemensa VIII Kardinalas Rob. Bellarminas. Isz lankiszko ant lietuwiszka liežuwe perguldita per k. A. Drazdauski".

1819 m. "Tygodnik Wilenski'o vasario laidoje skaitome Adomo Mickevičiaus "Žywila", kurioje idealizuojama Lietuvos tėvynės meilei paaukojusi savąją gerovę ir gyvastį Naugarduko ir Lidos kunigaikščio Karijoto duktė. Kitą dar gražesnę tėvynės Lietuvos meilės pavyzdį apdainavo Mickevičius savo "Grazinoje". Gražina, kunigaikščio žmona, žūdama kovoje su kryžiuokais, į niekus paverčia viliūgingų kryžiuokų pasiryžimus sukelti savytarpinį karą jos vyro su Vytautu. Poematas "Gražina" ir "Konrad Wallenrod", atspausstas 1828 m. "kaip iki šiol ir da ilgus metus gairvįs tautinę dvasią lietuvių krūtinėse", sulyg "Lietuviško Albumo" autorių. Mickevičius gimęs 1798 m. netoli Naugarduko, senovės Lietuvos Karaliaus Mindaugo sostinėse mirė 1855 m. Turkijoje. Anot M. Biržiškos Mickevičiaus veikaluose "Grazinoje", "Konrade Valenrode" ir kt., "kurie kalbos atžvilgiu lenkų literaturai priklauso, bet savo turiniu, kilme ir mūsų tautos sielos supratimu jie yra mūsų tautos ir mūsų

krašto padaras, juose kilniausiai pasireiškė anos gėdynės Lietuvos jaunuomenės meilė savo praečiai ir šaliai". (M. Raštų Istorija. 1, 19).

1823 m. Kanaunikas Rupeika atspausdino Vilniuje savo verstą iš lenkų kalbos Aleksandro Chodzko "Jan ze Swisloczi" Jonas iz Swisloczes, krominikas wędrowois".

Irgi 1923 m. Vilniuje perspausdinta iš Kun. Daukšos Postillės: "Wyjătki z kazan Źmudzkieh".

1824 m. Prof. D. Rhesa išleido Karaliaučiuje knygeles: "Aisopas arba Pasakos iz Grekonu kalbos pergulditos per D. L. J. Rhesa."

1825 m. Tas pats prof Rhesa Karaliaučiuje išleido dainų knygeles. Leidinys užvardytas: "Dainos oder Litauische Volkslieder, gesammelt, uebersetzt und herausgegeben von L. I. Rhesa."

1826 m. Atspausdinta lenkų kalba. "Pojata, corka Lezdejki albo Litwini w XIV wieku przez Bernatowicza." Ta apysaka daugel metų skleidė Lietuvos meilę. 1896 m. pusė jos, išversta lietuvių kalbon Dr. Greičuno, buvo atspausdinta kun. Miluko lešomis "Lietuviškame Knygyne" ir skyrium.

1828 m. Kun. Ant. Savickis išleidžia Vilniuje "S. Tamoszius a Kļempis etc. Apey Sekima Chrystusa Pona Knigas ketures, metuose 1441 paraszytas, o dabar iz lotyniszkos ant žemaytiszkos kalbos izguldytas..."

1829 m. tas pats kun. Ant. Savickis Vilniuje atspausdino knygeles: "Kalbas dusziu su Dievu izimatos iz knigu szw. Augustina yr ant žemaytiszka ležuwe izgulditas metuose 1827 "...

Irgi 1829 m. Vilniuje antru kartu išleista lietuvių kalbos gramatika lotynų kalba pagarsintoji 1737 m.

Irgi 1829 m. Simanas Staneviče, "mokslininkas literatūros ir gražiųjų prityrimų" išleido Vilniuje dvi knygeles: a) "Dainas Žemayeciu" apie 30 dainų) ir b) "Szeszes pasakas Žemayeze yr antras szeszes Krizza Donalyczia Lietuwynyka Prusa". "Liet. Raštų ir Raštininkų" autorius mini S. Stanevičę rašius lietuvišką žodyną ir gramatiką.

1831 m. Barzdžiuose Bijotuose, Girdiškės parapijoje, Raseinių pav. mirė Dijonizas Poška, lietuviško žodyno ir daugelio eiliuotų raštų autorius. Jo eilės "Žemaičių ir Lietuvos Mužikas" 1886 m. "Aušros" N 6-me atspausτος sulyg M. Biržiškos buvusios "nepaprastai drąsi satyra prieš baudžias" "Liet. Raštų ir Raštininkų" autorius tvirtina Poškos eiles buvusias atspausťas užrubežyje, bet nepasako, kada ir kur.

1832 m. L. Kossakowski išleido Vilniuje "Kalbrieda ležuwio Žiamaitiszko."

1832 m. Pr. Kelkis pradeda leisti pirmąjį lietuvių laikraštį: "Nusidawimai apie Ewangelios Praplatinima tarp žydu ir Pagonu Karalauczuje".

1833 m. 11 d. balandžio, Kamajuose mirė Ant. Strazdas (Drozdowski) "Pulkim ant Kelių" autorius, gimęs 1763 m. Astravo kaime, Kriaunių parap., Zarasų pavieta.

1833 m. išeina "Pažimes žemaytyszkas gaydas prydieťinas pry daynu Žemayeciu surinktu ir yszdutu par Symona Staniewieze Mokslynynka literatūros yr graziu pritirimu."

Irgi 1833 m. Paryžiuje išeina dvi knygelės: "Lammenais, Hugo F. K." 1) Wendrauninkas, 2) Jaunas Kariotojas, 3) Hymna ir Litania pakelawinga".

1834 m. Adomas Mickevičius atspausdino (liepos mėnesyje) Paryžiuje savo svarbiausią veikalą "Pan Tadeusz".

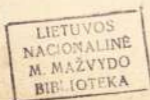
Dr. A. Jusaitis savo "Lietuvių Tautos Istorijoje", rašydamas apie šį veikalą (l. 60—61), prisimena Kr. Donelaičio "Metų Laikus", kuriuos paėmus nepasigėdėtų nei vienos tautos literatūra. "Metų Laikai" yra Lietuvos ūkininkų gyvenimo vaizdas iš XVIII amžiaus pabaigos, lygiai kaip Mickevičiaus "Pan Tadeusz" tokis pats lietuviškos bajorijos gyvenimo vaizdas iš pradžios XIX-jo šimtmečio. Tuodu veikalu vienas kitą papildo. Tik Mickevičiaus sulenkėjusios bajorijos vaizdas yra išidealizuotas ir nudažytas lenkišku patriotiškumu. Visur išrodomos arba tik gerosios pusės, arba nors kas jose yra estetiško, dailaus. Vaizdas bajorų gyvenimo apskritai nepilnas: apie jų prietikius su baudžiauninkais beveik nepaminėta. Bet visa veikalo forma ir stilius yra tobulai išbaigti. Ir nedyvai: Jis buvo literatas iš profesijos, mokinys literatūros skyriuje Vilniaus universitatėje ir buvo profesorium lenkiškos literatūros Kauno gimnazijoje (pavietinė mokykla). Donelaičio ūkininkų gyvenimo vaizdas yra visiškai reališkas, dagi jų neaptašytame tų laikų apsiėjime ir jų nešvelnioje kalboje. Daugybė poezijos, vietomis puikus vaizdai; bet stilius kaip-kur reikalautų daugiau apdirbimo ir pasitaiko neatsakančiai pavartotų žodžių ir peršiuirkščių aprašymų; bet jis ir norėjo aprašyti tą apie ką parašė".

1836 m. Kun. A. Tatarė išleidžia Suvalkuose knygeles: "Pamokslai izminties ir teisibes". Antru kart tas knygeles išleido 1886 m. New Yorke V. Paulauckas, "Liet. Balso" redaktorius J. Šliupui, "pataisius" kalbą. Už tuos paskui buvę daug nesutikimų, įtarimų.

1837 m. S. Daukantas išleido Petrapilėje: "Prasma Lotinų Kalbos, paraszę K. W. Myle"; o 1842 m. išėjo irgi Petrapilėje S. Dowkont'o "Abeciela Lijtuwiiu—Kalnienu ir Žiamajtiu kalbos turinti sawiep: Maldas, tikybos istatimus, dorybęs pamokslus, mistrenturą, pasakas, patarles, seno-

ses ir naujosės Gudu rodbalses arba literas, so parodymo lykiaus arba skajtlaus ukiszku Rimiszku ir Godiszku ženklų”.

1840 m. Juozas Ignotas Kraszewskis atspausdino Vilniuje "Witolorauda", eiliuotą apysaką lenkų kalba. J. I. Kraševskis lietuviško dvarponio sunus, gimęs Varšavoje 1812, kur jo tėvai buvo nuvykę, iškilus karui tarp Rusijoje ir Prancuzų, išėjęs mokslus Vilniaus universitete daug pasidarbavo Lietuvos praeities tyrinėjimų dirvoje. Jis buvo redaktorium mokslo žurnalo "Ateneum" Vilniuje iki 1853 m. Be viršminėto veikalo jis išleido tais (1840) metais Vilniaus miesto istoriją nuo įkūrimo iki 1740, o vėliaus knygas: "Litwa starožytne dzieje, ustawy, język, obyczaje, piesni, przyslowia, podania" (1847) "Witoldowe Boje" (1843), "Litwa sa Witolda" (1850) lenkiškai jis parašė daug apysakų "Witolorauda" lietuviškai išvertė J. A. Višteliauckas. Tas vertimas buvo išleistas J. J. Kraszewskio lėšomis Poznaniuje 1881 m. Savo vertimo prakalboje Višteliauskas rašo: "Lietuvos nusidavimai ir padavimai ruimingai ir seniai jau tapo lenkiškai aprašyti ir išdrukavodinti per pagirtuosius raštininkus: J. I. Kraševskį, T. Narbutą, J. Lelevelį, A. Mickevičių ir kitus. Nusidavimus plačiausiai aprašė T. Narbutas, o padavimus J. I. Kraševskis"... Sulyg Višteliaucką Kraševskis "norint ilgai mokinosi, tačiau negalėjo išmokti lietuviškai rašyti..." O labai troško su lietuviška kalba Lietuvai tarnauti". Tumas ("Liet. literatūros paskaitos: Juozas Miglovara") irgi prisimena Višteliausko pareiškimą, kad Višteliausko su Kraševskiu buvo sugalvota dar 1880 metais Dresdene leisti "Aušrą" (vadinasi dar dviem metais pirmiaus nei Maskvos lietuviai studentai pas savę turėję "Aušrą" — rašytąjį laikraštėlį. "Aušros" leidimo fondui J. Kraševskis paaukojęs 100 markių... Kraševskio "Witoloraudos" hyperboliškas išgyrimas 1883 m. "Aušros" N. I-me (l 18), kur buvo išsitarta: "kas žydams senasis testamentas, krikščionims naujasis te-

stamentas — tai mums kaipo lietuviams, šita giesmė Witoloraua, pirmoji dalis anos didžiosios epopejos vardu Anapielas," suteikė progos aušrininkų priešams prasimanyti visokių niekų. Panpolonizmo garbintojai nusitvėrę tą "lapsus linguae" pradėjo įtardinėti Lietuvos mylėtojus, buk anie norį išgriauti krikščioniją, gražinti žmones prie garbinimo Perkuno. Kraševskio 4 tomų veikalas "Wilno od początkow jego do r 1740, 4 tom. atspausta 1840—42, kitas jo veikalas "Litwa, Starożytna dzieje, ustawy, wiara, obyczaje, przyslowia, podania", 2 tomuose išėjo 1847—50 m. Kraševskis mirė 1887 m.

1840 m. Vilniuje atspausta J. I. Kraševskio "Wspomnienia z Wolynia, Polesia ir Litwy" 2 t.; taip pačiais metais tas pats rašytojas pagarsina kito savo veikalo "Wilno od początkow jego do roku 1750." Ketvirtas ir paskutinis to veikalo tomas išėjo 1842 m.

1840 m. 30 d. spalį, Kretingos vienuolyne mirė rašytojas kun. Jurgis Ambraziejus Pabrieža, gimęs 15 d. sausio, 1771 m. Jis parašė daug mokslo veikalų lietuvių kalba. Jo "Dictionarium botanicum latino samogiticum" turįs suvirš 1,400 vardų. Jo "Botaniką arba Taislių Auguminių" atspausdino kun. A. Milukas 1900 m. "Dirvoje" ir atskirose knygose. Leidinys dedikuotas "Atminčiai Dr. Vinco Kudirkos ir Dr. Petro Matulaičio, darbščių tėvynainių, žuvusių kovoje už brangios tėvynės laisvę ir gerovę." Nedyvai kad kun. Pabriežos svarbūs mokslo veikalai tebeliko rankraščiuose, nes "Botanikos" leidėjai negalėjo išparduoti nei pusės šimto egzempliorių, nors kaina palygintinai nedidelė nustatyta. Prie progos čia tiks paminėt ir kitas incidentas, ko mūsų svarbesnių raštų leidėjams tenka patirti. 1925 m. išleidau Kun. Miluko keletą paskaitų apie vysk. Valančių ir kun. Sederavičių dviejose knygelėse: "Vyskupo Mot. Valančiaus Darbai "bei" Kun. Sederavičius ir jo padėjėjai".

Tose knygelėse buvo labai daug įdomios medžegos Valaučiaus, Daukanto ir Sederavičiaus gadynei ir darbuotei nušviesti. Per autoriaus tarpininkystę pasisekė įpiršti kelis šimtus tų knygelėlių Baltimorės lietuvių klebonai kun. Lietuvininkui ir Brooklyno kun. Pauliukui, kurie padalinę jas kalėdodami po parapijiečius. Kelis šimtus tų knygelėlių paaukota atsilankiusiems iš Lietuvos svečiams, gaudžiusiems čia Amerikos dolerius Lietuvos labui. Po nekuriu laikui Amerikos lietuviai biznieriai gavo iš Lietuvos saldinius, suvyniotus tų tų knygelėlių popieroje. Reginiai, Lietuvos ponai sugrįžę tėvynėn vietoje paskleisti, kaip žadėjo, "gerus raštus", naudingesniu daiktu rado parduoti juos kaip šenų popierą kokiems skarmalų rinkikams. Rašyta buvo apie tą "skandalą" ir Brooklyno "Vienybėje Lietuvininkų".

1842 m. Vilniuje išėjo J. I. Kraszewskio "Studia Literackie". "Aušra" (1884, psl. 240), cituoja iš tų knygų sakinį: "Nie wiem kiedy, lecz kiedys urodzi się zapewnie Litwin, który językiem Donelajtysa zanuci o Litwie, przejąwszy się głęboko, a nikogo nie nasladując" (psl. 165). Nesitikėjo Kraszewskis, kad Anykščių Baranauskas, veik. apdainavę "Anykščių Šilelį" gražiausiai pragys "Pasikalbėjime Giesmininko su Lietuva", o jo "Gromata iš Peterburgo" eilės, nors nespausdintos, bus pakartojamos šimtų šimtų tėvynmeilių lietuvių.

1843 m. Pr. Kuršats išleido Berlyne Rezos dainų rinkinį: "Dainos oder Litt. Volkslieder gesammelt von Rhessa".

1844 m. Karolis Brzozowski atspaudė Poznaniuje "Piesni ludu nadniemenskiego z okolic Aleksoty zebrał, przelozył Karol Br...i. Ten randasi išverstų į lenkų kalbą 61 daina, 8 dainų lietuviškas tekstas, o kitų vien pradžia po 2 ar 4 eilutes (1884 "Aušra" Nr. 7—8).

1845 m. Petrapilėje išėina S. Daukanto "Budą senowięs Letuwiu — Kalnienu ir Żamajtiu iszrasze pagal senowes rasztu Jokubs Laukys (Dowkont's)". Antru kartu tas knygas kun. A. Burbai perrašius tuomet vartojama rašto kalba, atspausdino "Susivienijimas Lietuvių Katal. Amerikoje" 1892 m.

1845 m. suhyg Baltramaitį išleista 12 lietuviškų leidinių, iš kurių pažymėti verta kun. Leono Montvido lėšomis perspausdintus K. Širvydo "Punktus Sakimu nuo Adwenta iki Gawenies".

1846 m. Laurynas Ivinskis Vilniuje pas Zavadzkį atspausdino Kalendorių arba "Metų skaitliu ukininkiszka ant metu Wieszpaties 1846." Tuos kalendorius Ivinskis leido iki 1865 m. "Žvaigždės" archyve Philadelphijoje buvo kelių metų Ivinskio Kalendorių egzemplioriai. Du (1861, 1859) kun. Milukas perdavė Chicagoj' Šv. Kazimiero Seserų knygynui, tebeliko archyve 1858 ir 1863 m. kalendoriai. Šių (1863 m.) Kalendoriuje tilpę Dionizo Poškos "Grometa pas Tadeusza Czackia" (eilėmis) ir "Mana Darželis". 1859 ir 1861 m. Kalendoriuose tilpę "Jurksztó Smalausio" — (Antano Baranausko) — "Broliom Lietuviom Žodis, parašytas Ažupieccio 1859 — devyni eiliuoti straipsneliai, kurių pirmas prasideda:

"Mili Ponas Diewas musų brungiu szoli

Kajp labaj! Ležuwis pasakīt negali,

Lajmāna mum loukus, galwijus ir žmones

Lajjko mum apgoubis su sparnu malones".

Ten pat tilpęs ir Praniauskaitės eilėmis vertimas iš J. Kraševskio "Anepieliaus" dainos apie "Žalčio motę".

1848 m. Kun. K. M. Wolonczewskis (Valančius) atspausdino 2-se tomuose "Žemajtiu Wiskupiste", "daugelio metų sunkaus darbo vaisių surankiotą Kražių ir kitų mokyklų parapijų mokyklose" (M. Raštų Istorija). "Valančiaus Darbai" (I. 32—33) — Pranaičių Julės leidinys

1850 m. sulyg Baltramaitį atspausdinta tik šešerios knygos, tarp jų dvi Valančiaus (Ganytojiška Gromata ir Apie Sakramentą Dirmavonės). Pasak "Mūsų Raštų Istorijos" autorių "Motiejus Kazimieras Valančius (1801—1875, vysk. nuo 1850), "budamas darbštus, smarkus, bet teisingas, išmintingas, pažino jis ir mylėjo žmones ir buvo žmonių mylimas, gerbiamas ir branginamas. Jo įtakumas dvasininkams buvo be galo didelis... Pakėlė mokslus, dėstomus seminarijoje, įsteigino dekanatų bibliotekas, pats egzaminavo vyresnius jau kunigus, ragino juos steigti parapišes mokyklėles ir platinti žmonėse knygeles.. švicesnioji žemininkų (ir didikų) dalis, ypačiai toji, kuri buvo palanki lietuvių kalbos ugiui ir plėtočiai, turėjo daug užuojautos jam, bet platesnioje jo darbuotėje dažnai matydavo "chlopomanijos" pažymių ir žiūrėjo į jį nepasitikėdama, kartais kaip ir su baime. Bet vyskupas, turėdamas prie savęs ilgesnį laiką sekretorių Daukantą ir kiek pasiduodamas jo įtakai, turėdamas aplink save įžymesnius kunigus (broliai Juzumavičiai, rektorius Davidavičius, pralotai Raškauskai, Kasakauskai, Kan. Praniauskai, dek. Skrodzkiis ir k.), vis daugiau ir daugiau spietė į darbą žmones ir organizavo visą tikiybę raštų srovę"... Per 1855—1864 metus išleista beveik 300 lietuviškų knygų, iš kurių Prūsų Lietuvai tenka apie 70 leidinių... (M. Raštų Istorija 28-9, 40).

— 12 —

PIRMAS KVIESLYS LIET. VIENUOLEMS.

"Atsišaukimas prie lietuvių:

"Mokinimas kitų, o labiausiai vaikų, yra svarbiausia užduotis, garbingiausias mieras (sk. siekis,—R.). Iš senųjų vieniems jau mažai ką gero tegalima padaryti, o kitiems ir mažai ką tereik daryti, nes jie bus lietuviais katalikais ir mirs tokiais. Bet turime rūpintis apie jaunas gėntkartes. Todėl idant iš tų jaunų gėntkarčių padaryti gerus žmones, gerus katalikus, gerus lietuvius, reik darbininkų. Toki darbininkai yra kunigai, seserys ir mokytojai; kunigai turi ir be to daugybę darbo. Todėl atsišaukimas yra parašytas prie jūsų, lietuvių! Prie jūsų, lietuvių, kurios mylėdamos savo artumą, mylėdamos dorybę, mylėdamos Dievą ir Jo prisakymus, norėtumėte pasišvesti lietuviškų vaikelių labui. Todėl katros iš jūsų norite pasišvest tam dalykui, eiti į klioštorijų ir, ten prabuvę reikalingą laiką, mokyti vaikus ir tarnauti Dievui, tai tegul atsišaukia į Senadorį pas g. kn. Abromaitį. Rašant laišką, reikia parašyti, kiek metų, kokios sveikatos ir kokio mokslo. Gerai būtų, kad daugiau mokslo turinčios atsišauktų, bet bus priimtos ir su mažesniu mokslu, bile tiktai būtų tikras noras ir pasišventimas, tai išmoka, ko reikės. Pinigų jei neturėtų, tai kaštai bus duoti, bet pirmiau būtina reik parašyti laišką pas g. kn. Abromaitį po šitokiu adresu: Rev. P. Abromaitis, Jardin Str., Lithuanian Church, Shenandoah, Pa., United States of America."

1895 m. "W. L." Nr. 8.

Aidas 1895 m. „Varpa“.

"Dviprasmiš atsišaukimas iš Amerikos prie Europos Lietuvių. Nepasinaudojimas iš gyvos medegas.

"Toki svarbus dalykai, kaip kvietimas į Ameriką mūsų žmonių, da ži moterų, reikalauja rimtesnio apsvaistymo ir

aiškiau išreikšto atsišaukimo, ne kaip tai yra padaręs Rev. Abromaitis. "Mokinimas kitų, o labiausiai vaikų, tai yra svarbiausia užduotis, yra tai garbingiausias siekis,"—pradedą atsišaukimą Rev. A. Neatsiras nė vieno, kuris galėtų ką nors priešais šventą teisybę tų žodžių pasakyt. Bet atsiaras tokių, kurie turės ką pasakyt priešais kelius, kokiais Rev. A. nori užduotį pasiekt. "Toki darbininkai (vaikams mokint) — tai kunigai, seserys ir mokiniojai. Kunigai tur ir be to daugybę darbo, tam tinkamų mokytojų neturime, reikia mums seserų, kurios galėtų prisidėt prie to naudingo ir garbingo darbo"—sako toliau atsišaukime. Štai jau šituose žodžiuose atitinkame slengstį, per kurį be kritikos patėmyjimo peržengt negalima. Dėlko Rev. A. nepasakė šitaip: kunigai tur ir be to daugybę darbo, seserų neturime, reikia mums mokiniojų, kurie ir t. t.!" Dėlko peršoko per mokiniojus, apie kuriuos juk pirmiau reikėjo atsimint, o staiga žengė prie "seserų," kurios bus mums da naujas pramanymas, ir apie jų naudą, ypač mokinime vaikų, išaugšto nieko negalime sakyti? Visiems gerai žinoma, kad šiandien rast Lietuvį, tinkantį vaikams mokint, labai lengva net pačioje Amerikoje, be gabenimo iš Europos, o jau kur kas lengviau, ne kaip rast tam tinkančią Lietuvaitę—da tokių nė Europoje nepridygo. Tai gi dėlko Rev. A., apleisdamas lengvesnį kelią, tuoju pasiekiamą, imasi prie sunkesnio, pasiekiamo tik ateityje ir tai da abejotinos vertės? Sunku tikėt, kad Rev. A. radytųsi, būk Lietuvaitės, paverstos į "seseris," geriau galės mokint vaikus, ne kaip tam tikri mokiniojai Lietuviai vyrai. Na, tegul ant to atsišaukimo privažiuos į Ameriką Lietuvaičių. Pirmiausiai reiks jas pačias pamokint. Kas gi jas mokins, jeigu "kunigai tur ir be to daugybę darbo, tam tinkamų mokiniojų nėra"? Teisybė, pasakyta, kad pramoks "klioštoriuje, išbuvusios ten būtinai reikalingą laiką." O kas gi klioštoriuje mokins—jeigu nėra kam mokint? Ant galo kas tas per klioštorius? koki jo įstatymai? kiek ten laiko reikia būt? ko ten išmoks? kas "seseris" užlaikys, jeigu neturės ką mokint ir t. t.—tai vis klausimai, kurie veržte veržiasi, o ant kurių atsišaukime

nerandame nė kokio atsakymo. Kandidatės turėtų juk tokius daigtus žinot iš augšto. Matyt, kad Rev. A. labiau rūpi įkurt Lietuvaičių klioštorių, nės mokinimas vaikų šiuo žygiu perdaug atitolintas. Man rodosi, kad kur kas naudingiau ir garbingiau būtų tą laiką, kurio daug išeis bekuriant klioštorių, viduramžinę mums visai nereikailngą instituciją, pašvęst mokinimui vaikų, o už pinigus, pažadėtus "sese-rims" ant kelio, pasamdyt mokintoją—tai tuoju, iš tos pat dienos, galima pradėt darbą ir vieną gentkartę pamokint, o jau ji galės paskui mokint kitas gentkartes. Kam da čia su kokiu ten klioštorium daryt Lietuvaites? Rev. A., patatęs taip miglotą atsišaukimą, reikalauja da gi Lietuvaičių, "kurios myli artymą, myli dorybę, myli Dievą ir jo prisakymus." Ne, neduosime—tokios Lietuvaitės ir mums reikalingos. O jau jeigu norėtume kurią iš tokių Lietuvaičių prikalbint į Ameriką, tai turėtume žinot tikrai, kam kalbina-me, matyt aiškiau tas rankas, į kurias pavestume gerą Lietuvaitę. Juk čia juokų daryt negalima.

O, kad taip Rev. A. būtų atsišaukęs: "Įkuriu mergų klioštorių—siųskite šian davatkas," tai mes patys ant tų pėdų įsteigtume net emigracijos komitetus ir siųstume jas, kaip Žydus į Argentiną. Iš kiekvienos parapijos galėtume pristatyt po kelioliką vagonų. Būtų net didelė nauda. Męs atsiliuosuotume nuo draugijos piktšasių, o Amerikoje, kur tinginius moka paversti į darbininkus, gal iš mūs valkatų ką gero padarytų. Nežiūrėtume jau nė ant įkurimo vidur-amžinės intitucijos, klioštoriaus, nės iš dvejeto pikto velyk pasirinkt mažesnį. Gerų gi Lietuvaičių, "mylinčių artymą, dorybę, Dievą ir jo prisakymus," mums gaila ir ant jeib kokio dviprasmio atsišaukimo jų į užmarį nebugdysime.

NB. Priderėjo Rev. A., vieton reikalaut, idant kandida-tės parašytų, kiek metų turi, kokios sveikatos ir kokio mo-klo, pačiam parodyt normą (metų, sveikatos ir mokslo), reikalaujamą klioštoriuje, nės šiaip daugelis kandidačių be reikalo suvilios ir išsikaštuos ant markių. Nenoriu manyt, kad šitoje atsišaukimo vietoje būtų užslėpta kokia, sakysi-me politika."